

Сардарова Ж.И.¹, Кисметова Г.Н.², Кадыргалиева С.И.², Шунайбекова К.М.², Полянина О.Г.²

¹Абай атындағы Қазақтың Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Орал, Қазақстан

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДАҒЫ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДАУДЫҢ РОЛІ

Аңдатпа

Мақала бүгінгі таңдағы ең өзекті мәселелердің бірі – болашақ педагогтарды инклюзивті ортадағы кәсіби қызметке психологиялық дайындаудың роліне арналған. Кәсіби қызметке дайындаудағы психологиялық дайындық айрықша салмақты ролін аша отырып, оның эмоционалды интеллектімен тығыз байланысын негіздейді. Өйткені ол инклюзивті білім беру ортасына ауыртпалықсыз бейімделуге көмектесетіндігін қазіргі практика дәлелдеуімен тұжырымдайды. Авторлар психологиялық дайындықты күрделі синтетикалық білім ретінде қарастыра отырып, оның құрылымдық мазмұнын ынталық-эмоционалды, танымдық компоненттер тобынан тұратындығын пайымдайды. Зерттеу әдістерінен білім беру ортасында педагогтардың өзара әрекеттесу үдерісіндегі психологиялық кедергілер” (Е.С.Слюсарева) сауалнамасы мен В.В.Хитрюк, И.Н.Симаева, Е.И.Пономареваның болашақ педагогтардың инклюзивті дайындығы сауалнамаларының авторлық өңделген нұсқасы қолданылған. Зерттеу қорытындысында болашақ педагогтарды кәсіби қызметке, психологиялық дайындау инклюзивті мәдениет пен практикаға ену барысында туындайтын психологиялық қиындықтардың алдын алуға көмектесетіндігін дәлелдейді.

Түйінді сөздер: инклюзивті орта, болашақ педагог, психологиялық дайындық, кәсіби қызмет, эмоционалды интеллект, мотивация.

Сардарова Ж.И.¹, Кисметова Г.Н.², Кадыргалиева С.И.², Шунайбекова К.М.², Полянина О.Г.²

¹Казахский Национальный педагогический университет им. Абая
Алматы, Казахстан

²Западно-Казахстанский университет имени Утемисова
Уральск, Казахстан

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЕ

Аннотация

Статья посвящена одной из самых актуальных на сегодняшний день проблем – психологической подготовке будущих педагогов к профессиональной деятельности в инклюзивной среде. Обоснована раскрывается, что психологическая подготовка в подготовке к профессиональной деятельности имеет тесную связь с эмоциональным интеллектом, так как она играет особую весомую роль. Рассматривая психологическую подготовку как сложное синтетическое знание, авторы утверждают, что ее структурное содержание состоит из группы мотивационно-эмоциональных, познавательных компонентов. Из методов исследования использованы авторская отредактированная версия

опросника” психологические барьеры в процессе взаимодействия педагогов в образовательной среде ” (Е. С. Слюсарева) и В. В. Хитрюка, И. Н.Симаевой, Е. И. Пономаревой “инклюзивная готовность будущих педагогов”. В заключении исследования доказывается, что психологическая подготовка будущих педагогов к профессиональной деятельности помогает предотвратить психологические трудности, возникающие в процессе интеграции в инклюзивную культуру и практику.

Ключевые слова: инклюзивная среда, будущий педагог, психологическая подготовка, профессиональная деятельность, эмоциональный интеллект, мотивация.

Sardarova Zh.I.¹, Kismetova G.N²., Kadyrgalieva S.I.²., Shunaibekova K.M.², Polyanina O.G.².

¹Abay Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty

²JSC West Kazakhstan University named after M. Utemisov, Kazakhstan, Uralsk

THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

Abstract

The article is devoted to one of the most pressing issues today – the psychological preparation of future teachers for professional activities in an inclusive environment. Revealing the particularly important role of psychological preparation in preparing for professional activity, it substantiates its close relationship with emotional intelligence. Because he concludes with the proof of modern practice that in the conditions of inclusive education he helps not only to solve the problem of psychological readiness for professional activity, but also to painlessly adapt to the rapidly developing modern digital environment. Considering psychological training as a complex synthetic knowledge, the authors consider its structural content to consist of a group of motivational-emotional, cognitive components. From the research methods, the questionnaire” psychological barriers in the process of interaction of teachers in the educational environment ” (E. S. Slyusareva) and the author's edited version of the questionnaire by V. V. Khitryuk, I. N. Simaeva, E. I. Ponomareva were used. The results of the study prove that the psychological preparation of future teachers for professional activity helps to prevent psychological difficulties that arise in the process of entering an inclusive culture and practice.

Key words: inclusive environment, future teacher, psychological training, professional activity, emotional intelligence, motivation.

КІРІСПЕ

Бүгінгі таңда "Шекарасыз инклюзия" кең таралды, бұл бірлескен оқытуды барлық жерде енгізуді көздейді. Болашақ педагогтарды отандық білім беруде инклюзия идеясын енгізуге дайындау тәжірибесін талдай отырып, біз ең алдымен, кәсіби қиындықтардан бұрын жас мамандардың үлкен психологиялық қиындықтарға тап болатыны аңғартты.

Инклюзия жағдайында болашақ педагогтардың кәсіби жұмысқа психологиялық дайындығы мәселесі шетелдік зерттеулер үшін де өзекті болып табылады. Норвегиялық ғалым Г.Стангвиктің "Норвегиядағы интеграцияланған оқыту саясаты" мақаласында өз ойын былайша тұжырымдайды: "Кәсіби құзыреттілік құндылық қатынастарымен тікелей байланысты. Интеграция білім беру прогресінде маңызды, мәнді, дұрыс және негізделген нәрсені бағалауға мүмкіндік беретін белгілі бір құндылықтар жиынтығына негізделген. Сондықтан білім мен дағдыларды бір жүйеден екінші жүйеге ауыстырудың кез-келген әрекеті, егер бұл жүйелердің негізінде әртүрлі құндылықтар болса, айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Интеграция идеясы шынымен "жұмыс істеуі" үшін оның мұғалімдердің санасын игеруі, олардың кәсіби ойлауының ажырамас бөлігі болуы қажет. Бұл өз кезегінде соңғысын өзгерту үшін арнайы күш салу қажеттілігін білдіреді" [1].

Қазіргі тәжірибе көрсетіп отырғандай, инклюзияның арқасында оқушыны оқшаулану мен дараланудан шығарудың төмендеуі байқалады, ол белсенді бола бастайды, өзінің "ерекшелігін" сезінуді тоқтатады. Инклюзивті білім беруді енгізу оқу орнының мәдениетін қайта құрылымдауға ықпал етеді" [2,3]. Бұл өз кезегінде, бүгінгі күні инклюзивті білім беру идеясының таралуы педагогтардың психологиялық дайындығы басты рөл атқаратын кәсіби жұмысқа даярлау қажеттілігін өзектендіруде.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеу мақсаты - болашақ педагогтерді инклюзивті ортадағы кәсіби қызметке психологиялық дайындықтың ролін айқындау және оны тәжірибе жүзінде сынақтан өткізу.

Зерттеу әдістері: "Инклюзивті білім беру ортасында педагогтардың өзара әрекеттесу үдерісіндегі психологиялық кедергілер" (Е.С.Слюсарева), В.В.Хитрюк, И.Н.Симаева, Е.И.Пономареваның болашақ педагогтардың инклюзивті дайындығы сауалнамаларының авторлық өңделген нұсқасы

Ғылыми-зерттеу жұмыстарына сүйенсек, мұғалімнің әр оқушымен диалог табуға деген ұмтылысы кәсіби табыстың негізі болып табылады. Осыған орай, болашақ мамандарды дайындаудың маңызды факторы психологиялық дайындықтың ролі арта түседі [4].

Дайындық деп ЕББҚ бар балаларды оқытудың маңызды алғышарты болып табылатын және болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметінде "енгізілген" білім беру принциптерін іске асыруға жеке бағытталуымен сипатталатын тұлғаның тұрақты қасиетін түсінеміз:

Ресей ғалымдарының пайымдауынша [5,6], интуиция осы эмоцияны тудырған жағдайды одан әрі талдауға итермелейтін эмоционалды "шешім туралы алдын-ала болжау" түріндегі қажеттілікті бейсаналық болжамды қанағаттандыру ретінде қызмет етеді деп есептеді. Бұл ережелер білім берудегі түйсіктің ең үлкен ролі мен маңыздылығын растайды. Бірақ бала өзгерді, оның үміттері мен мүмкіндіктері, әлемнің ішкі көрінісі өзгерді. Алайда әр түрлі себептермен қабылданбау сезімі (оны біреу (ересектер немесе балалар) таңуы немесе субъективті түрде тәрбиелеуі мүмкін) әрқашан өте ауыр, балалардың көп бөлігі үшін төзімсіз.

Мұғалімнің барлық жағынан қауіпсіз ішкі өмір салтын қалыптастыруды басқара алмауы, қолайлы эмоционалды фон құра алмауы, әр баланың жеке басына қол сұғылмаушылық кәсіби жетілмегендіктің факторы болып табылады. Сондықтан да оны алдын алу - басты мәселе. Бұл орайда қазіргі таңда роль эмоционалды интеллектіге беріліп отыр [7].

Эмоционалды интеллектіге ие педагог сыныпта мінсіз жұмыс психологиялық қолайлы жағдай жасай алады, әркімнің, соның ішінде өзінің қауіпсіздігін қамтамасыз ете алады. Эмоционалды теңгерімсіз ересек адам әрдайым баланың әл-ауқатына зиян келтіреді, өнімсіз психологиялық неоплазмалардың пайда болуына себеп болады. Оның "іс – әрекет өнімдеріне" және студенттердің мінез-құлқына деген жетілмеген реакциясы-бұл балалардың денсаулығын жүйелі түрде бұзатын, өзін-өзі бағалау мен өзіне деген сенімді төмендететін "трояндық бағдарлама". Бұл вирустың "қарсысласын" табу өте қиын. Мектептен бұзылған балалар есейген кезде әлеуметтік тұрғыдан дәрменсіз болып қалады, өйткені үйренген дәрменсіздікке, мазасыздыққа, қорқынышқа, балалық реніштерге тәуелді болады.

"Өсіп келе жатқан толқын барлық қайықтарды көтереді", – деді Т.Шрайвер бейнелі түрде. "Эмоцияларды тану, осы жағдайда не болып жатқанын түсіну дағдылары проблемалары бар балаларға ғана емес, жалпы балаларға да пайдалы болуы мүмкін; бұл өмірге қажетті вакцина"[8, б.12]. Бұл сондай-ақ басқалардың, ең алдымен мұғалімге сеніп тапсырылған балалардың мінез-құлқы.

Балалар мен ересектердің эмоционалды интеллектісін дамыту-қоғамды сауықтыруға, мектеп пен отбасының психологиялық қауіпсіз әлеуметтік кеңістігін құруға елеулі үлес. Эмоционалды интеллектісі бар мұғалім сыныпта тамаша жұмысты, яғни психологиялық тұрғыдан қолайлы жағдай жасай алады, әркімнің, соның ішінде өзінің қауіпсіздігін

қамтамасыз ете алады. Эмоционалды теңгерімсіз ересек адам әрқашан баланың әлауқатына зиян келтіреді, өнімсіз психологиялық неоплазмалардың пайда болуын тудырады. Оның іс-әрекет өнімдеріне "және оқушылардың мінез-құлқына жетілмеген реакциясы-бұл балалардың денсаулығын жүйелі түрде бұзатын, өзін-өзі бағалау мен өзіне деген сенімділікті төмендететін"трояндық бағдарлама". Бұл вирустың "антидотын" табу өте қиын. Мектеп бұзған балалар әлеуметтік дәрменсіз болып, ересектер болып, алған дәрменсіздігіне, мазасыздығына, қорқынышына, балалардың реніштеріне ұшырайды. Зерттеулерге сүйенсек, оқушыларға адамның бүкіл денесі енетін нейрондар арқылы импульстарды шығару механизмін түсіндіру қажет екенін баса айтады. Мысалы, мида шамамен 100 миллиард нейрон бар, жүректе 40 мың нейрон оқиды, ал ішек шамамен 500 миллион нейроннан тұрады. Нейрондардың реакциясы ретінде эмоционалды процестер негізінен адамның энергиясы болып табылады. Сондықтан эмоционалды интеллектінің дамуы адамның эмоционалды энергиясын реттеумен байланысты [8].

«Эмоционалды интеллект» ұғымының көптеген анықтамалары бар. "Интеллект" пен "эмоция" ұғымдарының үйлесімі ғылыми қоғамдастықта көптеген пікірталастар мен дискуссия тудырғанын есте ұстаған жөн. Егер біз мұғалім үшін эмоционалды интеллектінің маңыздылығын қарастыратын болсақ, онда бұл жоғары эмоционалды интеллект табысты оқытушылық қызметтің негізі бола алады деп айтуға болады. Бұл оқытушының жеке басының білім алушыларды оқытуға ынталандыру үшін маңызды екендігіне байланысты болады. Ең маңыздысы жағымсыз эмоцияларды жағымды эмоцияларға аудару, өйткені оған әсер ете алады және оларға үстемдік ете алады. Бұл эмоционалды және психикалық саланың бір-бірімен өте байланысты екенін дәлелдейді. Осыған байланысты эмоционалды интеллект тұжырымдамасы меңгеру маңызды.

Көптеген авторлардың еңбектерінде (В. А. Сластенин, Ю. В. Прошунин, Н. В. Кузьмин, А.А.Деркач және т. б. психологиялық дайындық - бұл «күрделі синтетикалық білім» (Ф. И. Иванищенко), сәттілікке ықпал ететін өзара байланысты әр түрлі элементтерден (көбінесе мазмұны жағынан ұқсас) тұратын көп қырлы құбылыс қызметті жүзеге асыру [9].

Сонымен қатар Т. Н. Авдеева, С. В. Алехина, М. А.Алексеева, Е.Л. Агафонова [10] сияқты ғалымдар атап өткендей болашақ педагогтардың инклюзивті ортадағы оқушылармен психологиялық дайындығы келесі негізгі компоненттері қамтиды: мотивациялық,когнитивті және эмоционалды.

Біз өз зерттеуімізде болашақ педагогтерді инклюзивті ортадағы кәсіби қызметке психологиялық дайындығына қатысты ғылыми-зерттеу жұмыстары саралай келе, оның құрылымдық мазмұнын төмендегіше топтадық: ынталық-эмоционалды, танымдық.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛҚЫЛАУ

Зерттелетін мәселе бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс 2021-2023 оқу жылдары М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті базасында «Педагогика және психология», «Психология» мамандықтарының 3 курс студенттеріне жүргізілді. Барлығы 86 студент қатыстырылды.

Тәжірибелік жұмыс кезінде алдымен инклюзивті білім беру ортасында болашақ педагогтардың өзара әрекеттесу үдерісіндегі психологиялық кедергілер” (Е.С.Слюсарева) сауалнамасы жүргізілді [11]. Ол үш топтағы кедергілерді қамтыды, олар:

1. Психотанымдық кедергілер

- 1.1.Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен психологиялық ерекшеліктері туралы білімдерін инклюзивті білім беру үдерісінде сауатты қолдана алу
- 1.2. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен өзара пікір алысудың практикалық дағдыларының аздығы

2. Эмоционалды кедергілер

- 2.1. Инклюзивті ортаға енуге өзіне деген сенімсіздік кедергісі
- 2.2. Психикалық шиелініс кедергісі (мазасыздық, ерекше білім беруді қажет ететін балалармен қарым-қатынасты бастау мүмкін еместігі

- 2.3.Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен қарым-қатынастағы қорқыныш кедергісі
- 2.4.Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен сөйлесу кезіндегі ұялудан туындайтын ұят пен кінәнің кедергісі

3. *Коммуникативтік кедергілер*

- 3.1 Мазмұндық немесе семантикалық кедергілер (педагог пен оқушы бір ұғымға түрлі пайымдаулар жасайды)
- 3.2 Логикалық (мұғалімнің пайымдауының логикасы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен түсінуіне тым күрделі)
- 3.3 Фонетикалық (сөйлеу бұзылыстары, сөйлеудің грамматикалық құрылымының бұзылуы және т.б. ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың сөйлеу ерекшеліктері, қабылдауды қиындатады.

Бұнда болашақ педагогтардың психологиялық кедергілерінің қорытынды деңгейін анықтау үшін аралық мәндік шкалалар қолданылды, олар:

0-10 балл - төмен деңгей;

11-20 балл - орташа деңгей

21-30 балл - жоғары деңгей.

Ұсынылған сауалнама болашақ мамандардың инклюзивті білім беру практикасын жүзеге асыруға дайындығын психологиялық диагностикалау әдістемесі инклюзивті мәдениет пен практикаға ену барысында туындайтын психологиялық қиындықтарды анықтауға және соның негізінде олардың сұранысы негізінде психологиялық қолдау бағдарламасын жасақтауға мүмкіндік береді.

Алынған нәтижелерге сүйенсек, ынталық-эмоционалды компонент бойынша студенттердің 56 % - инклюзивті ортаға эмоционалды тұрғыдан дайын екендіктерін білдірсе, 33 % - эмоционалды жағынан оларды қорқыныш мен сезімсіздік болатындығын айтса, 11 % - нақты жауап бере алмайтындықтарын білдірді. Мысалы, студент Ж. өз жауабында кәсіби жұмысына жауапкершілікпен қарайтындығын, сондықтан жаңа оқыту түрі инклюзивті білім беруді қолдайтындығын және оны үйренуге дайын екендігін, алайда іштей психологиялық қысым, сенімсіздік сезінетіндігін баяндады. Сол тәрізді студент С. инклюзивті білім беру ортасына ешбір қорқыныш, үрей сезінбейтіндігін айтады. Бірақ та ол балаларға арнайы қолданылатын әдіс-тәсілдер, оқыту ерекшелігі мен әдістемесі жетіспегендіктен психологиялық тұрғыдан практикалық тәжірибем жеткіліксіздігі көп қиындық келтіреді деген өз-өзіме сенімсіздік билеп алатындығын білдірген.

Сонымен қатар тәжірибелік жұмысы кезінде В.В.Хитрюк, И.Н.Симаева, Е.И.Пономареваның [12] болашақ педагогтардың инклюзивті дайындығы сауалнамаларының негізінде авторлық өңделген нұсқасы жасақталып, білім алушыларға ұсынылған еді. Бұл сауалнаманың толық мазмұны төмендегі кестеде (кесте 1) берілген.

Кесте 1- Болашақ педагогтардың инклюзивті ортадағы кәсіби қызметке психологиялық дайындығының сауалнамасы

Тұжырымдар	
Ынталық-эмоционалды компонент	
1	Мен белгісіз және түсініксіз құбылыс ретінде инклюзивті білім беруден қорқамын
2	Мен психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға психологиялық қолайсыздық сезінемін және оны жеңе алмаймын
3	Мен "ерекше" балалармен жұмыс жасауда кәсіби сенімсіздікті сезінемін
4	Мен инклюзия жағдайында" ерекше " балалармен жұмысқа психологиялық дайындығым жоқ екендігін сеземін
5	Мен "ерекше" балалармен қарым-қатынас жасаудан қорықпаймын, олар қалыпты құрдастары сияқты балалар

6	Мен барлық балаларды жақсы көремін, сондықтан кез келген балалармен кез келген білім алушымен әрекет етуге дайынмын
7	Мен психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға және олардың ата аналарына түсіністікпен қараймын
8	Мен психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға мүлдем немқұрайлымын
9	Мен инклюзивті ортада қызмет атқарамын деп ойлағым келмейді
10	Мен өзімді инклюзивті сыныптың (топтың) мұғалімі (тәрбиешісі)ретінде елестете алмаймын
11	Психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалар-қоғам үшін пайдасыз тіршілік иелері
12	Мені кез келген бұзылыстары балалардың түрі жиіркендіреді
13	Мен барлық балаларды эмоционалды түрде қабылдай аламын
14	Мен барлық балаларды эмоционалды түрде қабылдай алмаймын
15	Барлық балалардың ата аналары мен отбасы мүшелерін тарта отырып, қолайлы және психологиялық жайлы әлеуметтік орта құру
Танымдық компонент	
1	Психодиагностика негіздерін және балалардың дамуындағы ауытқулардың негізгі белгілерін білу
2	Инклюзивті білім дегеніміз не және оның білім берудің басқа түрлерінен айырмашылығы неде екенін білу және түсіну
3	Инклюзивті білім беру саласындағы негізгі нормативтік құжаттарды білу
4	ЕББҚ балалардың жас және тұлғалық дамуының психологиялық заңдылықтары мен ерекшеліктерін білу
5	ЕББҚ балаларға арнайы оқыту әдістерін білу
6	ЕББҚ балаларға арналған арнайы техникалық құралдар туралы түсінік
7	Дмау бұзылыстары бар және қалыпты дамуы бар балаларды бірлесіп оқытуға арналған оқу процесін психологиялық және дидактикалық жобалау әдістерін білу
8	Инклюзивті сыныпта оқушылардың өзара әрекеттесуін ұйымдастырудың ерекшеліктерін білу
9	Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыру технологияларын білу (кеңес беру, топтық сабақтар және т. б.)
10	Балалардың санаттарына сәйкес ерекше білім беру қажеттіліктерін білу
11	Кез келген жағдаятта тиімді шешім қабылдай алу
12	Баланың даму деңгейін талдау және бағалау, бар проблемаларды, олардың себептерін, жағдайлары мен пайда болу сипатын анықтау
13	Қол жеткізілген нәтижелерді талдау негізінде баланың психикалық дамуының болжамын және оған сәйкес білім беру бағытын ұсыну және негіздеу
14	Әр түрлі формаларды, әдістер мен әдістерді қолдана отырып, инклюзивті сыныптағы балалардың мінез-құлқы мен белсенділігін басқару
15	Диалогтық өзара іс-қимылды ұйымдастыру, ЕББҚ балаға әртүрлі позицияларда сөйлеуге мүмкіндік беретін жағдайлар жасау

Бұл сауалнама бойынша жүргізілген жұмыс кезінде де психологиялық дайындықтың әлсіздігі, жетіспеуі анықталды. Бұл анық түрде әсіресе, әңгіме сұхбат кезінде, әсіресе, ынталық-эмоционалды компонент бойынша берілген тұжырымдарға берген жауаптарынан анық байқалды.

Студент Г. ынталық-эмоционалды компоненттегі «Мен барлық балаларды жақсы көремін, сондықтан кез келген балалармен кез келген білім алушымен әрекет етуге дайынмын» деген тұжырымға ия, дайынмын, қорқыныш, үрей мүлдем жоқ десе де, танымдық компоненттегі «ЕББҚ балалардың жас және тұлғалық дамуының психологиялық

зандылықтары мен ерекшеліктерін білу» тұжырымға қиыналамын, оны толық меңгеру мен үшін уайым деп мәлімдеген. Сондай-ақ студент Б. «Барлық балалардың ата аналары мен отбасы мүшелерін тарта отырып, қолайлы және психологиялық жайлы әлеуметтік орта құру» және «қол жеткізілген нәтижелерді талдау негізінде баланың психикалық дамуының болжамын және оған сәйкес білім беру бағытын ұсыну және негіздеу» деген тұжырымдарға нақты толық жауап беруге қиналатындықтарын тұжырымдады.

Жалпы бұл жоғарыда көрсетілген сауалнамалардан алынған жауаптарды және бақылау, сұхбат алу жұмыстары бізге үшінші курста барлық педагогикалық мамандықтарға жүргізілетін «Инклюзивті білім беру» пәні ғана шеңберінде берілген біліммен шектелу мардымсыз екендігін дәлелдеді. Оның ішінде «инклюзивті ортада оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық негіздері» сияқты пәндер міндетті түрде орын алу қажеттігі туралы ұсыныс-пікірлерін білдірді. Өйткені жалпы инклюзивті білімнің жеке психологиялық астарын, оның өзекті аспектілерін ашу, соның негізінде психологиялық дайындықты күшейту, жетілдіру мәселелері орын алса деген мазмұндағы ой-пікірлер кеңінен орын алды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қашанда әрбір адамның өз эмоцияларын бақылаудың жоғары деңгейіне ие болуы өте маңызды. Өйткені ол педагогтардың табыстылық дәрежесіндегі айырмашылықты анықтайды, бұл білім алушылардың оларға, олардың мінез-құлқына еліктеуге деген ұмтылысында көрінуі мүмкін. Эмоционалды интеллектісі дамыған педагогтар өз оқушыларының эмоционалды жағдайындағы шамалы өзгерістерді байқай алады, сондықтан егер білім алушы аудиторияда өзін жайсыз және ыңғайсыз сезінсе, ол оған әсер етіп, оны топтық жұмысқа сәтті жұмылдыра алады. Себебі әлеуметтік өзара әрекеттесу деңгейі жоғары, эмоционалды интеллектіге ие қызметкерлер ең табысты болатындығын растайтын зерттеулер көбеюде. Соның негізінде болашақ педагогтардың эмоционалды интеллектісін дамыту инклюзивті білім беру жағдайына ғана емес, жалпы жаңа ортаға ауыртпалықсыз бейімделуге көмектеседі деп айтуға болады.

Сонымен қатар болашақ мамандардың инклюзивті мектептегі қызметке психологиялық дайындығын қалыптастыруда практикаға бағдарланған оқытуды жандандыруды қажет ететіндігін дәлелдеді. Бұған қоса инклюзивті ортада жұмыс істеуге төселдіру мақсатында үздіксіз тәжірибені ұйымдастыру және сапалығына жете мән беру, әдістемелік пәндерді базалық мектептердің инклюзивті сыныптарында ұдайы өткізуді дәстүрге айналдыру қажеттілігін байқатты.

Қорыта айтқанда, инклюзивті ортадағы кәсіби жұмысқа болашақ педагогтарды психологиялық дайындауда ролі орасан зор және ол әрбір балаға қолайлы жағдай жасай алатын жаңашыл, құзыретті маман дайын дайындаудың басты шарты болып табылады. Бұған қоса болашақ педагогтарды кәсіби қызметке, психологиялық дайындау инклюзивті мәдениет пен практикаға ену барысында туындайтын психологиялық қиындықтардың алдын алуға көмектесетіндігін туралы дәлелді түрде айта аламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Психолого-педагогическое сопровождение и оказание поддержки учащимся с особыми образовательными потребностями в школах на краткосрочной, среднесрочной и долгосрочной основе. Методические рекомендации.- Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015.- 82 с.
2. Организация обучения детей с особыми образовательными потребностями по 8 категориям в условиях инклюзивного образования. Методические рекомендации.– Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016. – 64 с.
3. Бреслав Г. М. Психология эмоций. М.: Смысл: Издательский центр «Академия», 2006.
4. Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт. философии (PhD): 6D010300. – Алматы: КазНПУ имени Абая, 2014. – 181 с

5. Li Yelena, Yeskendirova Aishahan. Psychological features of decision-making policy in a conflict situation among university employees. *International Journal Of Psychology Social Psychologu.*-Vol.51,Issue S1, July.2016. Стр.76-76.

6. Li Alexina, Kudebayeva Gulmira. Socio- psychological profile of a person exposed to suicidal behavior. *International Journal Of Psychology Social Psychologu.*-ol.51,Issue S1, July 2016.Стр.1086-1086.

7. Рейнольдс М. Коучинг: эмоциональная компетентность / пер. с англ. Центра поддержки корпоративного управления и бизнеса. М., 2003. 112 с.

8. Филльоза И., Лимузен В., Вийе Э. Компас Эмоций. – М.: Clever, 2019. – С.112

9. Алехина С.В., Алексеева М.А., Агафонова Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. // *Психологическая наука и образование.* 2011. С. 83-92.

10. Адеева Т.Н. Проблемные аспекты психологической готовности педагогов к инклюзивному образованию. // *Ярославский педагогический вестник,* 2016. N57-С.57-61

11. Слюсарева Е.С. Методика психологической диагностики готовности педагогов к реализации инклюзивной образовательной практики. // *Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика.* 2020.Т.26. N 1.-С.1014-111

12. Хитрюк В.В. Инклюзивная готовность как этап формирования инклюзивной культуры педагог: структурно-уровневый анализ // *Вестник БГПУ.*-2012. N1-1.-С.80-84.

References

1. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie i okazanie podderzhki uchashhimsja s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostjami v shkolah na kratkosrochnoj, srednesrochnoj i dolgosrochnoj osnove. Metodicheskie rekomendacii.- Astana: NAO imeni I. Altynsarina, 2015.- 82 s.

2. Organizacija obuchenija detej s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostjami po 8 kategorijam v uslovijah inkljuzivnogo obrazovanija. Metodicheskie rekomendacii.– Astana: NAO imeni I. Altynsarina, 2016. – 64 s.

3. Breslav G. M. Psihologija jemocij. M.: Smysl: Izdatel'skij centr «Akademija», 2006.

4. Oralkanova I.A. Formirovanie gotovnosti uchitelej nachal'nyh klassov k rabote v uslovijah inkljuzivnogo obrazovanija: dis. ... dokt. filosofii (PhD): 6D010300. – Almaty: KazNPU imeni Abaja, 2014. – 181 s

5. Li Yelena, Yeskendirova Aishahan. Psychological features of decision-making policy in a conflict situation among university employees. *International Journal Of Psychology Social Psychologu.*-Vol.51,Issue S1, July.2016. Str.76-76.

6. Li Alexina, Kudebayeva Gulmira. Socio- psychological profile of a person exposed to suicidal behavior. *International Journal Of Psychology Social Psychologu.*-ol.51,Issue S1, July 2016.Str.1086-1086.

7. Rejnol'ds M. Kouching: jemocional'naja kompetentnost' / per. s angl. Centra podderzhki korporativnogo upravlenija i biznesa. M., 2003. 112 s.

8. Fill'oza I., Limuzen V., Vije Je. Kompas Jemocij. – М.: Clever, 2019. – S.112

9. Alehina S.V., Alekseeva M.A., Agafonova E.L. Gotovnost' pedagogov kak osnovnoj faktor uspeshnosti inkljuzivnogo processa v obrazovanii. // *Psihologicheskaja nauka i obrazovanie.* 2011. S. 83-92.

10. Adeeva T.N. Problemnye aspekty psihologicheskoy gotovnosti pedagogov k inkljuzivnomu obrazovaniju. // *Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik,* 2016. N57-С.57-61

11. Sljusareva E.S. Metodika psihologicheskoy diagnostiki gotovnosti pedagogov k realizacii inkljuzivnoj obrazovatel'noj praktiki. // *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Pedagogika. Psihologija. Sociokinetika.* 2020.Т.26. N 1.-S.1014-111

12. Hitrjuk V.V. Inkljuzivnaja gotovnost' kak jetap formirovanija inkljuzivnoj kul'tury pedagog: strukturno-urovnevyy analiz // *Vestnik BGPU.*-2012. N1-1.-S.80-84